

POGOVORIMO SE O NASILJU

Na Oddelku za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani smo 25. januarja 2024 organizirali Pedagoško-andragoške dneve (PAD). Organizacijski in programski odbor PAD 2024 so sestavljali: dr. Vesna Podgornik kot predsednica ter člana dr. Monika Govekar Okoliš in dr. Marko Radovan.

PAD 2024 (41. izvedba) je vključeval tri plenarna predavanja, eno diskusijsko delavnico (načrtovani sta bili dve, pa je ena odpadla zaradi bolezni moderatorja) in zaključno okroglo mizo.

PAD 2024 je imel naslov *Pogovorimo se o nasilju*. Ta tematika je v današnji družbi vedno bolj pereča, skrb zbujajoča in zato vedno bolj pomembna, saj se v pedagoški in andragoški praksi soočamo s številnimi vprašanji in izzivi, kako preprečiti nasilje. Na PAD smo se posvetili razmislekom, izzivom in iskanju skupnih rešitev, kako prispevati k hitrejšemu reševanju nasilja v šoli kot med zaposlenimi v organizacijah.

Na začetku PAD 2024 sta dekanja Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani dr. Mojca Brezar Schlamberger in predstojnica Oddelka za pedagogiko in andragogiko dr. Klara Skubic Ermenc v uvodnem nagovoru poudarili pomen PAD in njegovo aktualno tematiko. O formalnostih poteka PAD je spregovorila tudi vodja PAD dr. Vesna Podgornik. V dopoldanskem delu PAD so se zvrstila *tri plenarna predavanja*. Prvo plenarno predavanje je imel dr. Robi Kroflič s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (FF UL) z naslovom *Z nasiljem proti nasilju?* Najprej je spomnil na nasilje, o katerem se razpravlja v pedagoški strokovni javnosti, na primer na streljanje v ameriških šolah, kjer se je vzpostavila politika ničelne tolerance do nasilja. Značilnost te politike je, da nasilje označuje za nedopustno, vendar pa je v njej zaznati strogo in nesorazmerno kaznovanje nasilnežev, kar pomeni, da se nasilje poskuša preprečiti z nasiljem. Navedel je argumente zoper politiko ničelne tolerance do nasilja na primeru ameriške šole. Denimo njeno neučinkovitost in pristranskost, saj so v šolah kaznovani pripadniki manjšinskih skupin in/ali osebe s posebnimi potrebami. Opozoril je na neinkluzivnost v šoli, ki se kaže v izključevanju nasilnežev iz »zdravih sredin«. Omenil je tudi individualističen pristop k obravnavi nasilja v šoli, kjer običajno v obravnavo ni zajeta zapletena struktura vseh, ki so vključeni v medvrstniško nasilje (poleg nasilnežev tudi žrtve in številni opazovalci). Spoznali smo bolj sistemski pristop k obravnavi nasilja po Zimbardu (2007), za katerega se je zavzel tudi predavatelj. Po Zimbardu se nasilje ne obravnava le skozi dispozicijske lastnosti nasilneža, temveč tudi s proučevanjem situacij in tako šolskih kot »prosvetnopolitičnih« dejavnikov, ki spodbujajo razraščanje nasilja. Zelo zanimivi so bili opisani pristopi k zmanjšanju nasilja in tudi drugih oblik nezaželenega vedenja med otroki in mladimi. Med temi pristopi je predavatelj navedel

učinke sistematičnega uvajanja restorativnih vzgojnih ukrepov, na primer vrstniške mediacije v šoli. Pomembni pa so tudi učinki projektov, ki za preprečevanje nasilja v šoli vpeljujejo »vzgojo z umetnostjo, športno-rekreativne dejavnosti in doživljajske projekte, kot na primer vzgojne dejavnosti z živalmi« (Kroflič, 2024, str. 4). S tem je dr. Kroflič dokazoval, da je vrstniška mediacija zelo pomembna, saj dokazano krepi zmožnosti otrok in mladostnikov za nenasilno komunikacijo. Ugotovili smo, da vzgoja z umetnostjo, kot rekreativno-športne dejavnosti ter vzgojne dejavnosti z živalmi »sprožajo naravne odzive zadovoljstva in hkrati krepijo prosocialne zmožnosti in sočutje« (Kroflič, 2024, str. 4).

Drugo plenarno predavanje z naslovom *Učiteljeva uglašenost kot pogoj za preprečevanje medvrstniškega nasilja v šoli* je imela dr. Katja Košir s Filozofske fakultete Univerze v Mariboru (FF UM). Najprej je izpostavila pomen medvrstniškega nasilja kot agresivnega in ciljno usmerjenega vedenja. Kot je omenila po Volk idr. (2017), medvrstniško nasilje v kontekstu neravnovesja moči škoduje drugemu posamezniku, kar ima tako kratkoročne kot dolgoročne posledice za vse, ki so vključeni v šolski razred. Spoznali smo, da je prav na prehodu v obdobje mladostništva pomembno razumevanje socialnodinamskih dejavnikov medvrstniškega nasilja na ravni oddelka. To je še posebej pomembno, ko pride do večjih kvalitativnih sprememb v socialni dinamiki medvrstniškega nasilja (Yeager idr., 2015). Predavateljica je opozorila, da so prav spremembe v socialni motivaciji učencev, kot je visoko stremljenje po priljubljenosti, moči in statusu v razredu, pogosto razlog za izvajanje medvrstniškega nasilja in za odzive opazovalcev. Ti so takšni, da vzdržujejo in krepijo dinamiko medvrstniškega nasilja. Spoznali smo, da medvrstniško nasilje lahko razumemo le v interakciji značilnosti posameznika z značilnostmi referenčne skupine, ki ji posameznik pripada, tj. razredu. Zato imajo pomembno vlogo in velik vpliv na vrstniške odnose učitelji s svojim vedenjem, odnosi in načinom vodenja razreda. Predavateljica je prikazala rezultate raziskav, ki kažejo na pomen učiteljeve uglašenosti (Yoon idr., 2020), ki je opredeljena kot stopnja strinjanja med učiteljem in učenci o tem, kakšni so odnosi v vrstniški skupini. Ugotovili smo, da je pri tem pomembno, da učitelj ve, kaj se na področju vrstniških odnosov dogaja v razredu. Zato je ključna realna predstava o odnosih v razredu, kar tudi krepi socialno vključenost in dobro delovanje razreda. Predavateljica je poudarila, da prav uglašenost omogoča učitelju, da deluje kot »reflektiven raziskovalec svojih odnosov z učenci ter vrstniških odnosov, ki jih vzpostavljajo učenci« (Košir, 2024, str. 6).

Zadnje plenarno predavanje je potekalo na daljavo prek aplikacije Zoom in je imelo naslov *Kriza v šoli in šola v krizi: primer beograjske šole »Vladislav Ribnikar«*, ki sta ga imeli tuji predavateljici dr. Lidija Radulović in dr. Olja Jovanović s Filozofske fakultete Univerze v Beogradu. Opisali sta dogodek, ki se je zgodil 3. maja 2023 v Osnovni šoli »Vladislav Ribnikar« v Beogradu, ko je učenec sedmega razreda v šoli streljal in ubil devet učencev in šolskega varnostnika ter ranil učiteljico in pet učencev. Predavateljici sta odgovorili na vprašanja, ki so se dotikala načina izražanja pietete do žrtev, o tem, kdo potrebuje podporo, kakšno podporo in kako jo organizirati. Odgovorili sta tudi na vprašanja o delu šole, ali, kdaj in kje nadaljevati šolsko leto, kako ga zaključiti, kaj in kako delati s katerimi učenci in učitelji in podobno. V ospredje sta postavili pomembno vlogo osnovne šole, ki se je znašla

v krizni situaciji, kar naj bi veljalo za vse šole, ki se znajdejo v situaciji nasilja s streljanjem. Opisali sta nekatere značilnosti delovanja tako šole kot šolskega sistema. Spoznali smo, da je opisano tovrstno delovanje šole in šolskega sistema pomembno tudi za različna druga šolska okolja. Z analizo načina odgovaranja na nekatera vprašanja smo ugotovili, da je šlo na osnovni šoli v Beogradu za centraliziran način odločanja. Ta je premalo upošteval različne perspektive in jih ni obravnaval participatorno. Predavateljici sta izpostavili pomemben nadzor nad delom šole, kjer je bila jasna delitev pristojnosti, hkrati pa ni bila jasna delitev odgovornosti med šolo in višjimi ravnmi upravljanja. Poudarili sta, da se v takšni situaciji šola in učitelji niso čutili pripravljene prevzeti odgovornost za lastne odločitve. Spoznali smo, kot omenjata Radulović in Jovanović (2024, str. 8), da prav:

osebno in strokovno negotovost, izogibanje odgovornosti, pomanjkanje partnerskih odnosov, pomanjkanje osredotočenosti na iskanje rešitev, pa tudi odsotnost participativnega odločanja, ki jih lahko prepoznamo v tej situaciji, lahko označimo kot lastnosti, ki so v nasprotju s konceptom šole kot učeče se skupnosti (Hargreaves 2003; Mitchell in Sackney 2000) in šole kot demokratične mikroskupnosti (Delors 1998; Pavlović Breneselović 2015).

S tem sta predavateljici odprli vprašanje, ali bi se šola drugače odzvala na to krizo, če ne bi bila birokratska institucija, kar pomeni, da bi delovala kot učeča se skupnost. Omenjena kriza prikazuje situacijo srečevanja z neznanim in povzroča negotovost ter izpostavljenost travmatičnemu dogodku. Predavateljici sta zaključili z vprašanjem, ali je dovolj, da se na šoli, ki je v krizi, zanašajo na mehanizme izmenjave, skupnega odločanja in medsebojne podpore, ali je treba zagotoviti tudi dosledno in varno vodenje in podporo zunaj šole.

V popoldanskem delu PAD so se udeleženci udeležili *delavnice* z naslovom *Preprečevanje mobinga na delovnem mestu*, ki jo je moderirala dr. Danijela Brečko s SOFOS-a, Inštituta za upravljanje znanja in razvoj talentov. Najprej je povedala, kaj je mobing in njegov pomen v današnjem času. Predstavila je rezultate raziskav, ki kažejo, da so posledice mobinga v povečanem absentizmu in negativni fluktuaciji. To je povezano z visokimi stroški, upadom ugleda organizacije in višjimi stroških javnega zdravja. Mobing v organizacijah se je izkazal kot izjemno škodljiv, z uničevalnimi učinki na zdravje zaposlenih, kar je slabo za organizacijo in njeno uspešnost. Več je slabih medsebojnih odnosov, razdiralnih konfliktov, nezadovoljstva zaposlenih, slabša je učinkovitost njihovega dela. S tem je izpostavila pereč današnji problem povečanja verbalnega in psihičnega nasilja. Spoznali smo, da ima ta enake cilje kot fizično nasilje. Gre za podrejanje, ustrahovanje, odganjanje nekoga, da ga psihično zlomimo in naredimo neuspešnega. Spoznali smo, da mobing pomeni povečano psihosocialno tveganje in je velik problem za mnoge organizacije. Ugotovili smo, da se mobing razvija v organizacijah, kjer je slaba organizacijska kultura, slaba organizacija dela, slabo vodenje in komunikacija ... V drugem delu delavnice so se udeleženci razdelili po fokusnih skupinah. Na liste so v obliki miselnih vzorcev zapisali, kakšne so strategije na ravni kulture organizacije, kako v delovnem okolju oziroma organizaciji poiskati učinkovite oblike in načine za zmanjševanje problematike psihičnega in

čustvenega nasilja, kako zmanjšati mobing ter kako preventivno delovati v organizaciji kot celoti in kako s posamezniki zaposlenimi. Vsaka skupina je predstavila rezultate, ob katerih so udeleženci postavljali vprašanja in dajali odgovore. S tem smo na delavnici pridobili pomembna znanja, kako prepoznati mobing in kako ukrepati, torej, kako se je z mobingom treba spopasti na vseh ravneh: na ravni družbe, delovne organizacije in na ravni posameznika (Brečko, 2020).

PAD smo sklenili z *okroglo mizo* z naslovom *Pogovorimo se o nasilju*, ki jo je vodila dr. Katja Jeznik (FF UL). Sodelovali so dr. Robi Kroflič (FF UL), dr. Katja Košir (FF UM, podskupina za Nacionalni program za vzgojo in izobraževanje – NPVI, Partnerstvo za kakovost), dr. Danijela Brečko (SOFOS, Inštitut za upravljanje znanja in razvoj talentov) in dr. Janez Krek (Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, krovna skupina NPVI). Uvodoma je moderatorica delavnice dr. Danijela Brečko povzela bistvene ugotovitve delavnice o mobingu na delovnem mestu, njegov pomen, kako ga prepoznati, kako ukrepati, pomen organizacijske kulture v organizacijah ... Nato so sodelujoči na okrogli mizi odgovarjali na vprašanje, *kakšen vzgojni koncept potrebujemo v prihodnje, da bomo spodbujali vzgojo za nenasilje*. Dr. Robi Kroflič se je ponovno kritično opredelil do politike ničelne tolerance do nasilja in poudaril, da ničelna toleranca do nasilja ni rešitev. Rešitev je, da se bo treba naučiti prepoznati nasilje in ga opredeliti. Rešitev je v šolskih delovnih skupinah, kjer so učenci deležni vzgoje z umetnostjo, so vključeni v rekreativno-športne dejavnosti ter vzgojne dejavnosti z živalmi, kar krepi pozitivno komunikacijo. Poudaril je, da moramo opredeliti, kaj je nasilje in katere so njegove pojavne oblike, tudi na ravni zakonodaje in institucionalnih dokumentov, kot so vzgojni načrt, pravila šolskega reda in drugo Torej na sistemski ravni. Dr. Janez Krek je izpostavil, da bo morala pedagoška stroka doreči, kaj pomeni vsebina vzgojnega načrta, potrebne bodo tudi samoevalvacije šol. Menil je, da bi vsaka šola morala imeti notranjega koordinatorja za vzgojno-izobraževalni proces in se povezati z zunanji strokovnjaki, ki bi bili v pomoč. Potreben je premislek, kako je postavljena vsebina vzgoje in izobraževanja v osnovni šoli pri nas. Treba bi bilo poudariti odnos, etična ravnanja; če želi učitelj okrepiti svoj položaj, mora biti sposoben refleksije svojega strokovnega dela. Nujno je grajenje strokovne etike. Ministrstvo naj bi pomagalo s pravno pomočjo, kjer šola potrebuje pomoč, država pa bi morala dajati denarno pomoč. Zato šolski sistem potrebuje strukturo. Tudi dr. Katja Košir je izpostavila vzgojni vidik, da je treba krepiti odnos med učitelji in učenci, treba je okrepiti učitelja, da bo strokovno močan. Poleg tega je opozorila, da je treba poenotiti izraze, saj ni enotnega pogleda na vzgojo in izobraževanje. Dr. Robi Kroflič je poudaril, da imajo šole od leta 2016 smernice, kako naj ravnajo. Izpostavil je vprašanje, kako naj krepijo avtonomijo. Če se šoli pripiše avtonomija, gre za vprašanje, kaj učitelji pričakujejo od države. Če so učitelji avtonomni, gre za vprašanje, kakšno vlogo dati učitelju in kakšno staršem. Vprašanje je tudi, kako postaviti avtonomijo v zakonodaji. Pri tem je opozoril, da gre za zaščito temeljnih človekovih pravic. Znotraj zakonodaje pa se, ko pride do nasilja, pojavlja siva cona, kako naj učitelji ravnajo. Tukaj gre za pedagoški problem reševanja situacij. Učitelji bi radi imeli avtonomijo, na drugi strani pa si želijo »obrazcev« od šolskega sistema, kako naj ravnajo.

Vprašanj, izzivov in področij znotraj vzgoje in izobraževanja proti nasilju v šoli in na delovnem mestu v organizacijah ter v širši družbi, potrebnih temeljitega premisleka, ostaja še veliko. Ugotovitve okrogle mize kažejo, da bo treba delati za doseganje čim širšega soglasja, ki je povezano z vzgojo in etiko. Pomembna je tudi vloga vzgojnega načrta v dinamičnem smislu, kako naj učitelj v šoli s svojim pristopom in odnosom rešuje probleme nasilja, zato je nujno graditi strokovno etiko. Upamo, da se bo ob obsežni kurikularni in sistemski prenovi sistema vzgoje in izobraževanja v Sloveniji razpravljalo o tematiki nasilja v šoli, saj menimo, da se bodo le ob premišljenih sistemskih in kurikularnih podlagah omogočili ustrezni pogoji in vsebine za grajenje in udejanjanje strokovne etike ter doseganje čim širšega soglasja za udejanjanje nenasilja v šolah. Krepani bo treba dobre odnose med učitelji in učenci v šolah kot tudi med učitelji in starši. Prav tako pa bi bilo treba krepani dobre odnose, učinkovito komunikacijo in strpen dialog v delovnih organizacijah in širši družbi, s čimer bi preprečevali nasilje in mobing. Cilj vzgoje in izobraževanja je nov vzgojni koncept, s katerim bomo spodbujali vzgojo in izobraževanje za nenasilje ne le v šolah kot učečih se skupnostih, temveč v delovnih organizacijah in povsod v širši družbi.

Monika Govekar Okoliš in Vesna Podgornik

LITERATURA IN VIRI

- Brečko, D. (2020). *Mobing – prepoznajte in ukrepajte*. Planet GV.
- Delors, J., Al Mufti, I., Isao, A., Carneiro, R., Chung, F., Geremek, B., Gorham, W., Kornhauser, A., Manley, M., Padrón Quero, M., Savane, M. A., Singh, K., Stavenhagen, R., Myong, W. S. in Zhou, N. (1998). *Učenje: blago u nama*. Eduka.
- Hargreaves, A. (2003). *Teaching in the knowledge society: Education in the age of insecurity*. Teachers College Press.
- Košir, K. (2024). Učiteljeva uglašenost kot pogoj za preprečevanje medvrstniškega nasilja v šoli. V V. Podgornik in M. Govekar Okoliš (ur.), *Pogovorimo se o nasilju* (str. 6, Pedagoško-andragoški dnevi). Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Kroflič, R. (2024). Z nasiljem proti nasilju? V V. Podgornik in M. Govekar Okoliš (ur.), *Pogovorimo se o nasilju* (str. 4, Pedagoško-andragoški dnevi). Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Filozofska fakulteta Univerza v Ljubljani.
- Mitchell, C. in Sackney, L. (2000). *Profound improvement: Building capacity for a learning community*. Swets & Zeitlinger.
- Pavlović Breneselović, D. (2015). *Gde stanuje kvalitet, knjiga 2*. Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta, Univerzitet u Beogradu.
- Radulović, L. in Jovanović, O. (2024). Kriza v šoli in šola v krizi: Primer beograjske šole »Vladislav Ribnikar«. V V. Podgornik in M. Govekar Okoliš (ur.), *Pogovorimo se o nasilju* (str. 8, Pedagoško-andragoški dnevi). Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Filozofska fakulteta Univerza v Ljubljani.
- Volk, A. A., Veenstra, R. in Espelage, D. L. (2017). So you want to study bullying? Recommendations to enhance the validity, transparency, and comparability of bullying research. *Aggression and Violent Behavior*, 36, 34–43. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.07.003>

- Yeager, D. S., Fong, C. J., Lee, H. Y. in Espelage, D. L. (2015). Declines in efficacy of antibullying programs among older adolescents: Theory and a three-level meta-analysis. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 37, 36–51. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2014.11.005>
- Yoon, J., Bauman, S. in Corcoran, C. (2020). Role of adults in prevention and intervention of peer victimization. V L. H. Rosen, S. R. Scott in S. Y. Kim (ur.), *Bullies, victims, and bystanders: Understanding child and adult participant vantage points* (str. 179–212). Palgrave Macmillan.
- Zimbardo, P. (2007). *The Lucifer Effect: Understanding how good people turn evil*. Random House.